

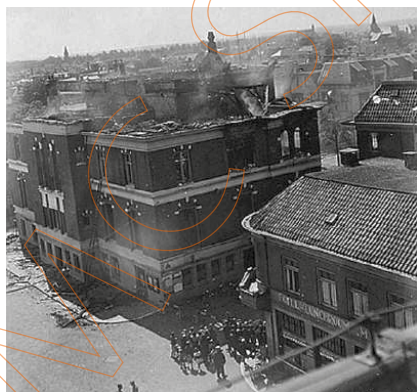
Een vurige liefdesbrief

Deel 30 uit de serie 'De onbekende helden van 1940-1945'
Door Henk G. Westland, luitenant-kolonel b.d.

In de nacht van 18 op 19 mei 1943 brandt het gemeentehuis van Apeldoorn. Is het een ongeluk of is er sprake van opzet door wachmeester Munnik? Helaas heeft hij dit na de bezetting niet meer kunnen uitleggen.

Maarten Munnik (21), na de Nederlandse capitulatie als dienstplichtig huzaar gedemobiliseerd, kan als marechaussee aan het werk. In november 1940 begint zijn zes maanden durende opleiding bij het Depot Marechaussee in Apeldoorn. Zijn eerste plaatsing is bij de Brigade Arnhem met detacheringen te Absdale in Zeeuws-Vlaanderen en Lent (bewaking van de Nijmeegse Waalbrug). In mei 1942 wordt hij naar de Brigade Millingen aan de Rijn gedirigeerd met detacheringen in Brabant te Altweeterheide en Weert. Bij de grote politiereorganisatie van maart 1943 wordt hij aangesteld als wachmeester der Staatspolitie en ingedeeld bij de 'Marechaussee (Gendarmerie)', op de politiepost Eerbeek van de Groep Brummen.

De Apeldoornse gemeentepolitie is onderbezet en voor lange tijd is een 'Detachement Apeldoorn' van de Marechaussee toegevoegd ter bewaking van gebouwen en instanties. Munnik wordt daar in mei 1943 vanuit het nabijgelegen Eerbeek gedetacheerd. In de nacht van 18 op 19 mei waakt hij over het gemeentehuis samen met wachmeester Nico van der Heiden (22) uit Delden en wachmeester Jan ('Bolo') Visser (24) uit Vorden.

Gemeentehuis Apeldoorn kort na de brand

Visser houdt buiten de wacht. Munnik en Van der Heijden posten op de eerste verdieping in de raadszaal, waar tijdelijk de archiefkasten van het bevolkingsregister staan. Munnik gebruikt deze saai dienst om een brief aan zijn meisje Berty in Almelo te schrijven. Hij zit naast een van de brandende gaskachels en er ligt briefpapier op de kachel. Van der Heijden sukkelt in slaap, maar schrikt op. Het pluuche gordijn naast Munnik staat in lichterlaaie en snel brandt een deel van de raadszaal als een fakkel. Zich vermannend trekken de twee de laden van de kasten open, rennen naar buiten en slaan alarm. Eerst worden ze verhoord op het politiebureau en later door de *Sicherheitspolizei* uit Arnhem. Over het schrijfpapier op de kachel reppen ze niet, de gordijnen vlogen plotseling in brand. Het opentrekken van de ladekasten was uiteraard een poging om de persoonskaarten te redden. Zo luidt het verhaal van Van der Heijden, in 1977 verteld aan een Apeldoornse brandweerman.

Maartens zus Jo schrijft in 1987 dat haar broer wel degelijk de brand op zijn geweten heeft. Hij zorgde ervoor dat de brandinstallatie onklaar was en had schrijfmachineolie bij de kachel staan om deze 'goed vloeibaar' te houden. Nadat zijn collega in slaap was gedommeld, zou hij zijn slag hebben geslagen. Dit heeft zij zelf gehoord van Maarten. De liefdesbrief is een dekmantel geweest. De conciërge zat ook in het complot en kwam die avond niet om schoon te maken. Maarten en Nico maakten aannemelijk dat zij alles hebben gedaan om het bevolkingsregister te redden. Daarom werden de ladekasten opengetrokken en was Maarten met zijn uniformjas de vlammen te lijf gegaan. 'Ook zijn koffergrammofoon bleef in de vlammen en aan zijn been kreeg hij een wond, een opzettelijke trap

Maarten Munnik wordt op 9 juli 1919 in 's-Gravenhage geboren. Als baby is hij met zijn ouders naar Dedemsvaart verhuisd, waar vader als schoenmaker werkt. Hier groeit hij op en krijgt er drie zusjes bij. Na de lagere school volgen nog twee jaar mulo en dan gaat hij werken als bakkersbediende. Later kan hij op het kantoor van de firma 'Delana' in Dedemsvaart, als typist aan het werk. Hij speelt korfbal en leert voor zijn plezier Esperanto en het brailleschrift. Maartens jeugd-jaren zijn vol streken en ongelukken. Zo mocht hij als tienjarige een paard naar de hoefsmid brengen, met de opdracht het paard niet los te laten. Een tram nadert, het paard steigert en Maarten hangt onder het paard maar laat niet los! Tijdens zijn mulo-jaren komt hij onder een auto terecht en ligt weken in bed.

Begin juli 1939 wordt Munnik als dienstplichtige ingelijfd bij het 3e Regiment Huzaren in Den Haag. Na de algemene mobilisatie op 28 augustus 1939 gaat dit regiment naar zijn oorlogskwartieren en gaan de rekruten nu naar het nieuw opgerichte Depot Cavalerie in Den Haag. Begin november wordt huzaar Munnik overgeplaatst naar de Staf van het 2e Regiment Huzaren, die dan is gelegerd in Brabant bij Rosmalen. Of Munnik bij dit regiment is gebleven is niet bekend, noch over zijn belevenissen. Na de capitulatie gaat hij op 15 juli met groot verlof en keert naar huis terug.

tegen een deurkozijn. De *Sicherheitspolizei* geloofde het verhaal. Maarten moest maar bij hen aankloppen als hij bij zijn eigen Kameraadschapsbond de schade niet vergoed kon krijgen. Kort daarop kwam Maarten met verlof naar Dedemsvaart, mank lopend van zijn beenwond. "Wil je zeggen dat de Duitsers slecht zijn? Ik steek de boel in de brand en krijg nog geld toe" spotte hij tegen ons. Maarten had voor ons voorzorgsmaatregelen getroffen als het niet goed af zou lopen.' Bolo Visser spreekt in 1993 niet van een verzetsdaad, maar van poging het bevolkingsregister een prooi van de vlammen te

laten worden. Visser merkt het vuur op, rent naar binnen en ziet dat zijn collega's met hun jassen de vlammen proberen te doven. Op de brandslang zit niet genoeg druk. Hij belt de politie en krijgt hoofd-wachtmeester Ouwejan aan de telefoon, die toen al diep in de illegaliteit zat. Vijf minuten later is Ouwejan zelf aanwezig en beveelt de ladekasten open te trekken.

Die nacht is de bovenverdieping geheel uitgebrand, toch is van het bevolkingsregister maar weinig verloren gegaan. De marechassees blijven bij hun verklaring en gaan vrijuit. De verdenking van brandstichting is bewust afgewimpeld door de inspecteur van het Brandwezen in Den Haag: van sabotage was absoluut geen sprake, de gaskachels waren de oorzaak. Nog lang heeft daarna de opvatting geheerst dat er wel degelijk sprake is geweest van brandstichting. Niemand weet wat Munnik nu echt heeft uitgespookt. De detachering van Munnik en Van der Heijden wordt eind dat jaar beëindigd. Beiden worden nu gedetacheerd in Balkbrug (vlakbij Dedemsvaart) als gestichtwachters bij het Rijksasiel voor Psychopaten aldaar.

Medio juli 1944 keert Munnik weer terug bij zijn marechasseegroep, nu in Brummen, een dorp tussen Dieren en Zutphen aan de westkant van de IJssel. Hij heeft zich inmiddels verloofd en trouwt met Berty op 30 september in Brummen, waar ze ook gaan wonen. Maar eind november gelast de bezetter de 'vrijmaking der frontzone van Nederlandsche politieambtenaren in den leeftijd van 40 jaren en jonger.' Het betreffende personeel zal per 1 december naar noordelijker korpsen worden gedirigeerd. Velen vertrouwen dit niet en duiken onder, ook Munnik en hij neemt zijn uniform en dienstwapen mee. Met zijn vrouw verblijft hij in het buitengebied van Brummen, zogenaamd als evacués uit het ontruimde Arnhem.

Al snel raakt hij betrokken bij illegaal werk. Hij geeft wapeninstructie, vervoert wapens en verzorgt onderdak aan onderduikers. Hij is nu ambtenaar Jan Kleefstra, maar verschijnt nog regelmatig in uniform op straat. Eind 1944 is men bezig met het doorsluizen van geallieerde vliegers en ontsnapte para's (Slag om Arnhem), zo ook Maarten (al voor zijn onderduiken)

vaak samen met Ab Hesselink, een ondergedoken opperwachtmeester uit Heerde. De mannen worden door hen bij Doesburg en noordelijk van Arnhem opgepikt en via Brummen naar het vakantiepark Coldenhove gebracht. Met een van hen, majoor Hibbert van de *1e Airborne Division*, raakt Maarten bevriend.

De bevrijding nadert en het gebied aan de overkant van de IJssel tegenover Brummen, is al in handen van de Canadezen. Maarten brengt Duitse posities in kaart en via een telefoonverbinding komt zijn informatie bij de Canadezen terecht. Wanneer dit niet meer kan, zwermt hij de IJssel over om de laatste informatie over te brengen. Niettemin zijn korte tijd in Brummen, wordt hij later gekenschetst als 'een durfal, bij het roekeloze af, een felle verzetsman, de moedigste van allemaal.'

Op 5 april strijken in Brummen plotse-ling zo'n dertig, merendeels Nederlandse *Waffen-SS'ers* neer en nemen hun intrek in kasteel Groot Engelenburg. Het betreft het *SS-Jagdkommando Zeppelin*, onder commando van een Nederlander, *SS-untersturmführer* Andries Pieters. Van hun militaire opdracht, het bestrijden van vijandelijke tanks achter de frontlinie, kwam niets terecht. Het *kommando* wordt nu onder gezag geplaatst van *SS-untersturmführer* Heinemann, de chef van de *Sicherheitspolizei/Sicherheitsdienst* in Zutphen, en krijgt als taak het bestrijden van het verzet.

Min of meer het toeval, twee man van de *Zollgrenzschutz* ontdekken een radio bij garagebedrijf Wahl, brengt de bal aan het rollen. Onder grote druk en wrede martelingen noemen vader en zoon Wahl enkele namen. Maarten en twee andere onderduikers worden opgepakt en in het kasteel dagenlang zwaar mishandeld. Op 9 april komt Heinemann naar Brummen en neemt de leiding van Pieters over. Nu wordt de een na de ander opgepakt, verhoord en gemarteld, zo'n dertig personen. Onder druk meldt ook Berty Munnik zich op Groot Engelenburg. Ze moet daar werken in de keuken, kan wel haar man

Majoor Hibbert legt een krans bij Maartens begrafenis

nog een paar keer spreken, maar wordt door Pieters bij een verhoor misbruikt.

De tijd dringt, de Canadezen rukken op. Heinemann krijgt opdracht om de gearresteerden waarvan het bewijs rond was te executeren. In de vroege morgen van 13 april worden acht mannen waaronder Maarten Munnik per twee aan elkaar gebonden en naar de vijver achter het kasteel gevoerd. Met een nekshot worden ze gedood, losgesneden en in het water geduwd. Maarten wordt niet goed geraakt, omdat hij in de val van de andere gevangene wordt meetrokken. Hij richt zich op, schreeuwt nog en sterft door een salvo uit een stengun. De andere gevangenen worden opgesloten in de kelders en het *kommando* vertrekt. Twee dagen later wordt Brummen bevrijd.

De slachtoffers zijn op 17 en 18 april in Brummen begraven. Bij de begrafenis van Maarten op de 18e is ook majoor Hibbert aanwezig en op het rouwlint van zijn krans staat 'Dankbare hulde aan een dappere geallieerde'. Drie maanden later op 13 juli verzorgen de marechasseegroep Dedemsvaart en zijn collega's uit Brummen het eerbetoon bij Maartens herbegravenis te Dedemsvaart. Zijn stofelijke resten zijn in 1980 herbegraven op Ereveld Loenen. In Brummen staat zijn naam op het oorlogsmonument en het dorp kent een Maarten Munnikplein.

Hoofd-wachtmeester Hendrik Ouwejan werd in november 1944 gearresteerd en overleed op 22 april 1945 te Ravensbrück.

Heinemann werd voor zijn misdrijven in Zutphen, Gorsel en Brummen door het Bijzonder Gerechtshof tot de doodstraf veroordeeld, die op 10 februari 1947 werd voltrokken. Pieters kreeg in 1951 door de Bijzondere Raad van Cassatie de doodstraf opgelegd en werd op 21 maart 1952 terechtgesteld.

De auteur verricht historisch onderzoek naar de gevallen die in de oorlog 1940-1945 behoorden tot de (Koninklijke) Marechassees. Wilt u reageren? Uw reactie is welkom op het redactieadres of rechtstreeks per e-mail aan de auteur op marchaussee4045@gmail.com.